

№3

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo‘yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo‘rayev Abdug‘affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg‘ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug‘bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedراسi professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o‘g‘li – mas‘ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №R-566966 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: №049864

MUNDARIJA

1.	Шаисламова Наргиза Кабиловна	Тижорат банклари рискларини баҳолашда стресс-тест усулидан самарали фойдаланиш	7
2.	Ashurova Nargiza Chori qizi	O‘zbekiston turizm xizmatlari bozorida gastronomik turizmni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari	19
3.	Mamatqulov Avazbek Axmadaliyevich	Oliy ta’lim muassasalarida ichki audit tizimini raqamlashtirish mexanizimini takomillashtirish	24
4.	Sobirov Otabek Olimjonovich	Boshqaruv hisobini tashkil etishning konseptual asoslari	36
5.	Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Boqiyeva Zuhra Soxibjon qizi	Iqlim o‘zgarishining iqtisodiyotga ta’siri	41
6.	Xalimov Shaxboz Xalimovich	Qishloq joylarida turizm xizmatlarini rivojlantirishning xorij tajribalari	48
7.	Kenjayev Ikrom Ergashboyevich	Hududlarda investitsiya mexanizmlarini takomillashtirishning institutsional va moliyaviy omillari	53
8.	Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Muslimbek No‘rbo‘ta o‘g‘li	Kredit riski	60
9.	Курбонов Саид Акбарович	АҚШ федерал резерв тизими (ФРТ) ва унинг иктисодиётга таъсири	67
10.	Bekmurodova Feruza Azamat kizi, Kadambaeva Charos Masharip kizi	Economic cooperation practices and development trends in Middle Eastern countries	73
11.	Mardonova Malika Asatilloyevna	Xavfsiz turizm tushunchasining nazariy-uslubiy asoslari	80
12.	Alimov Baxodir Batirovich	Rivojlangan sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy holati va samaradorlik ko‘rsatkichlari tahlili	85
13.	Narziyev Abror Baxtiyorovich	Moliyaviy bozorlardagi volatillik dinamikasining GARCH modellari asosida empirik tahlili	95
14.	Xoldorova Kamola Jamoliddin qizi, Murodova Dilnoza Choriyevna	O‘zbekistonda tijorat banklarini transformatsiya qilishning dolzarb masalalari	106
15.	Юсупов Бехзод Юсуп угли	Финтех-ориентированная модель комплексной оценки кредитоспособности корпоративных клиентов и её влияние на эффективность банковских решений	112
16.	Ташбаева Рано Гайбуллаевна, Ташбаев Улугбек Ванситович	Цифровая оценка конкурентоспособности предприятий HoReCa на основе Open Data и онлайн-платформ (на примере г. Ташкента)	120
17.	Баракаев Отабек Отакулович	Ўзбекистонда аудиторлик хизматлар бозорининг 2020-2025 йилларга таҳлили ва уни такомиллаштириш йўналишлари	127
18.	Muradov Botir Hayat	Yevropa iqtisodiyotining yashil transformatsiyasida iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liq fizik va moliyaviy risklar tahlili	140
19.	Isroiljonov Murodil Qosimjon ugli	Household Consumption, Imports, and Gross Capital Formation in Uzbekistan: Evidence from an ARDL Model	148
20.	Чориева Нигина Қахрамановна	Классик иктисодий назариялар асосида тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш хусусиятлари	155
21.	Chintemirova Diyora Shuxrat qizi	Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari	160
22.	Artikov Ne‘matulla Abdusalamovich	Soliqli daromadlar oshishida sheringning iqtisodiy imkoniyatlari	166
23.	Кузиева Динора Баходировна	Узоқ муддатли активларни баҳолаш тартибини такомиллаштириш	173

24.	Умарова Гулзодахон Қодирбековна	Кичик бизнесни муқобил молиялаштиришнинг илғор хорижий тажрибалари	181
25.	Murtozayeva Zarnigor Komol qizi	Tashabbusli budget mablag‘larini ijtimoiy ehtiyojlar asosida manzilli taqsimlash mexanizmlarini takomillashtirish	187
26.	Baytanov O‘ralboy Miraqul o‘g‘li	Sanoat korxonalarida mahsulot sifatini boshqarishning zamonaviy metodologik yondashuvlari	193
27.	Mardonov Akromjon Nusrat ogli	The impact of fiscal policy on the national economy	201
28.	Ostonaqulov Dilshod Ismatilla o‘g‘li	O‘zbekiston respublikasining aholi hayot sifati va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlikni statistik baholash	206
29.	Babaxanova Nozima Saidakbarovna	Milliy fond bozorida aksiyalarni ommaviy joylashtirish mexanizmlarini transformatsiya qilish yo‘llari	213
30.	Tilabov Nasrulla Tashmurotovich	O‘zbekistonda davlat qarz portfelini risk-diyagnostika asosida boshqarish metodologiyasini takomillashtirish	220
31.	Rahmonova Durdona Hasan kizi	Effective management of investment opportunities and regional economic diversification: evidence from the kashkadarya region	226
32.	Xamdamov Omonullo Ne‘matullayevich	Kapital bozoridan moliyaviy resurslar jalb qilishning xalqaro amaliyot tajribalari	233
33.	Achilov Dilshod Marufovich	Innovatsion faoliyatning moliyaviy ta‘minot manbalari va ularni samarali boshqarish yo‘llari	244
34.	Baratova Zumrat Xalmetjanovna	Innovatsion faoliyat bilan bog‘liq moliyaviy risklarni boshqarish	253
35.	Mavlyanova Yulduzxon Turg‘unovna	Moliyaviy resurslarni samarali boshqarishda ERP (Enterprise Resource Planning) mexanizmidan foydalanish istiqbollari	261
36.	Ishniyazov Otabek Baxodirovich	Bank faoliyatida risklarning turlari, ularni samarali boshqarish	268
37.	Baxriddinov Kamoliddin Baxriddin o‘g‘li	Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsiyaviy qaror qabul qilish amaliyotining tahlili	275
38.	Qudratova Feruza Nasriddinovna	Financing decisions and value creation in an emerging economy: Evidence from the capital structure of Uzauto Motors	283
39.	Xasanov Komil Mutalibjanovich	Chiqindilarni boshqarishda yevropa ittifoqi tajribasi va uni o‘zbekiston sharoitida qo‘llash	591
40.	Orzukulova Zumrad Abdukhalik kizi, Azimova Nozimakhon Alisher kizi	Strategic brand management: review of keller’s brand equity model and Aaker’s brand identity system	297
41.	Ollokulova Feruza Mansurovna	Davlat xususiy sheriklik rivojlanishining xorij tajribasi va undan O‘zbekiston amaliyotida foydalanish imkoniyatlari	302
42.	Umurzakova Dildora Sultonmaxmudovna	Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar bandligiga doir muammolarning asosiy yo‘nalishlari	310
43.	Jo‘rayeva Zarifa Bahodir qizi	Tijorat banklarida kredit xizmatlari amaliyotining dolzarb masalalari	317
44.	Tureev Azizbek Abatovich	Qoraqalpog‘iston Respublikasida mevachilik tarmog‘ini klasterlashning iqtisodiy samaradorligini baholash	324
45.	Mirzataev Salamat Muratbaevich	Ekologik muammolar sharoitida qishloq xo‘jaligi barqarorligini ta‘minlashda smart texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-uslubiy asoslari	329
46.	Komekova Gulzira Sharbaevna	Raqamlashtirilgan logistika tizimlari asosida sabzavotchilik mahsulotlari bozorining samaradorligini oshirish yo‘llari	335
47.	Qidirmiyazov Ajiniyaz Sherniyazovich	Qoraqalpog‘iston Respublikasida qurilish sohasining rivojlanish holati va sun‘iy intelkt asosida xizmat kursatishni rivojlantirish istiqbollari	340

48.	Розиков Жалил Жалолович	Вопросы реформирование бухгалтерского учета в сельском хозяйстве	346
49.	Karimov Eminjon Gapardjonovich	Sanoat korxonalarida moliyaviy tahlil axborot tizimini takomillashtirish masalalari	351
50.	Toshev Nurbek Janon o'g'li	Qashqadaryo viloyatida turizm samaradorligi indeksi (TEI) asosida mintaqaviy turizm rivojlanishi dinamikasini baholash	359
51.	Kurbonova Malika Akhmad kizi	Comprehensive methodology for assessing the effectiveness of digital economy technology implementation in regional economic development	365
52.	Isakova Naima Ikromjonovna	Xizmat ko'rsatish korxonalarida turizmni rivojlantirish uchun strategik marketing dasturini ishlab chiqish va uni takomillashtirish yo'llari	371
53.	Sultanova Nigora Xikmatxo'ja qizi	Xarajatlar hisobida ABC va BSC tizimlari integrativ tahlili	377
54.	Muminova Parvina Ilhom qizi	Bank majburiyatlari hisobi va ichki auditini takomillashtirish	383
55.	Abduraxmonova Munisa, Alimov Ulug'bek Baxodirovich	Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatish korxonalarida biznesni rivojlantirish tamoyillari va bosqichlari	389
56.	Axmedov Shoymurod Azamat o'g'li	Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini moliyalashtirish samaradorligini takomillashtirish yo'llari	395
57.	Xamdammov Shavkat Komilovich	Aholini ijtimoiy himoyalash moliyaviy mexanizmi samaradorligini baholashning nazariy-metodologik asoslari	402
58.	Ruziyev G'anisher Usarovich	Soliqlar vositasida tadbirkorlikni rivojlantirish va bandlikni ta'minlash orqali daromadlarni oshirish hamda kambag'allikni qisqartirish masalalari	411
59.	Atamuratova Gulrux Muzafarovna	Kichik biznes tizimlarining iqtisodiy mohiyati va ularni modellashtirish bo'yicha zamonaviy xorij tajribasi	419
60.	Mirzayeva Charos G'ayrat qizi	Savdo va xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o'sishdagi o'rni: Janubiy Koreya va O'zbekiston misolida qiyosiy ekonometrik tahlil	424
61.	Toshpulatov Davron Akromovich	Islom moliyasida risklarni boshqarish	437
62.	Amir Xudaykulov	Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq EBITda indikatorini hisobga olishning o'ziga xos xususiyatlari	451
63.	Тожибоева Дилором	Иқтисодий фикрлаш тарзи ва унинг қарор қабул қилиш назариясида тугган ўрни	459
64.	Azimov Islom Xolmurodovich	Xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning xorijiy tajribalari va O'zbekistonga qo'llash imkoniyatlari	471
65.	Xadjibekova Aziza Akbarovna	Tashqi va ichki turizmni rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmining asosiy funktsiya va prinsiplari	477

TASHQI VA ICHKI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMINING ASOSIY FUNKSIYA VA PRINSIPLARI

Xadjibekova Aziza Akbarovna

*tayanch doktoranti
Qarshi davlat universiteti*

E-mail: xadjibekovaaziza@gmail.com

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada tashqi va ichki turizmni rivojlantirish jarayonida tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning mazmuni, tarkibiy elementlari, asosiy funksiyalari hamda samarali faoliyat yuritish tamoyillari yoritilgan. Turizm sohasining hududiy va milliy iqtisodiyotdagi o‘rni, uning investitsion jozibadorlikni oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, xizmatlar bozorini kengaytirish hamda aholi farovonligini ta‘minlashdagi ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada turizmni boshqarishning tashkiliy mexanizmlari sifatida davlat boshqaruvi, turizm tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirish, infratuzilmani rivojlantirish, marketing va axborot ta‘minoti tizimlarining roli ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, iqtisodiy mexanizm doirasida moliyaviy rag‘batlantirish, investitsiyalarni jalb etish, tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va raqobatbardosh turistik mahsulotlarni shakllantirish masalalariga e‘tibor qaratilgan..*

***Kalit so‘zlar:** tashqi turizm, ichki turizm, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, turizm infratuzilmasi, turizm boshqaruvi, iqtisodiy rag‘batlantirish, investitsiya, turistik xizmatlar, barqaror rivojlanish, innovatsion yondashuv.*

ОСНОВНЫЕ ФУНКЦИИ И ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИОННО- ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА В РАЗВИТИИ ВНЕШНЕГО И ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА

Хаджибекова Азиза Акбаровна

*базовый докторант
Каришинского государственного университета*

E-mail: xadjibekovaaziza@gmail.com

***Аннотация.** В данной статье рассмотрены содержание, структура, основные функции и принципы организационно-экономического механизма развития внешнего и внутреннего туризма. Анализируется роль туристической сферы в национальной и региональной экономике, её влияние на повышение инвестиционной привлекательности, создание новых рабочих мест, расширение рынка услуг и обеспечение социально-экономического развития территорий. В работе раскрываются организационные механизмы управления туризмом, включая государственное регулирование, координацию деятельности туристических организаций, развитие инфраструктуры, совершенствование маркетинговой и информационной системы. Особое внимание уделено экономическим механизмам стимулирования туристической деятельности, привлечению инвестиций, поддержке предпринимательства и формированию конкурентоспособного туристического продукта.*

***Ключевые слова:** внешний туризм, внутренний туризм, организационно-экономический механизм, туристическая инфраструктура, управление туризмом, экономическое стимулирование, инвестиции, туристические услуги, устойчивое развитие, инновационный подход.*

THE MAIN FUNCTIONS AND PRINCIPLES OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM IN THE DEVELOPMENT OF OUTBOUND AND DOMESTIC TOURISM

Khadjibekova Aziza Akbarovna

PhD Researcher
of Karshi State University

E-mail: xadjibekovaaziza@gmail.com

Abstract. This article examines the essence, structure, main functions, and principles of the organizational and economic mechanism for developing inbound and domestic tourism. The study highlights the importance of the tourism sector in national and regional economic development, including its contribution to increasing investment attractiveness, creating new employment opportunities, expanding the service market, and improving the socio-economic well-being of the population. The article analyzes organizational mechanisms of tourism management, such as state regulation, coordination of tourism organizations, infrastructure development, marketing strategies, and information support systems. Particular attention is paid to economic mechanisms, including financial incentives, investment attraction, entrepreneurship support, and the formation of competitive tourism products.

Keywords: inbound tourism, domestic tourism, organizational and economic mechanism, tourism infrastructure, tourism management, economic incentives, investment, tourism services, sustainable development, innovative approach.

Kirish

Zamonaviy sharoitda turizm iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri sifatida mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o‘rin egallamoqda. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, turizmni samarali rivojlantirish nafaqat mavjud turistik resurslardan oqilona foydalanishga, balki ushbu jarayonni boshqaruvchi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning mukammalligiga ham bevosita bog‘liqdir. Turizm sohasi iqtisodiyotning ko‘plab tarmoqlari bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, transport, mehmonxona xo‘jaligi, savdo, umumiy ovqatlanish, madaniyat, xizmat ko‘rsatish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kabi yo‘nalishlarning rivojlanishiga kuchli multiplikativ ta‘sir ko‘rsatadi. Natijada turizm yalpi ichki mahsulot hajmining ortishiga, yangi ish o‘rinlarining yaratilishiga, aholi daromadlarining ko‘payishiga hamda hududlarning iqtisodiy faolligi oshishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, global iqtisodiyotda raqobatning kuchayishi, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, ekologik barqarorlik talablarining ortishi va turistlar ehtiyojlarining o‘zgarishi turizmni boshqarishning an‘anaviy yondashuvlarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Bugungi kunda turizmni rivojlantirishda innovatsion boshqaruv usullarini joriy etish, davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish, investitsiyalarni jalb etish, zamonaviy infratuzilmani shakllantirish hamda marketing strategiyalarini takomillashtirish muhim omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, raqamli platformalar, sun‘iy intellekt, elektron bronlash tizimlari va onlayn xizmatlarning keng qo‘llanilishi turizm xizmatlari sifati va raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshirmoqda.

Shu sababli ichki va tashqi turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini ilmiy jihatdan o‘rganish va takomillashtirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi deganda turizm subyektlari faoliyatini muvofiqlashtirish, turistik xizmatlar bozorini rivojlantirish, turizm infratuzilmasini takomillashtirish hamda iqtisodiy samaradorlikni ta‘minlashga qaratilgan tashkiliy, iqtisodiy, huquqiy va boshqaruv vositalari majmui tushuniladi.

Mazkur mexanizm davlat organlari, mahalliy boshqaruv tizimi, xususiy sektor, jamoat tashkilotlari va iste‘molchilar manfaatlarini uyg‘unlashtirish orqali turizmning barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning asosiy maqsadi turizm resurslaridan samarali foydalanish, ichki va tashqi turizm oqimlarini ko‘paytirish, turistik xizmatlar sifatini oshirish hamda mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini mustahkamlashdan iboratdir. Ushbu maqsadga erishish uchun boshqaruvning institutsional, moliyaviy, marketing, investitsion

va innovatsion instrumentlari o‘zaro uyg‘un holda faoliyat yuritishi zarur. Turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi tarkibiga bir necha asosiy elementlar kiradi[8].

Birinchidan, institutsional mexanizm bo‘lib, u davlat organlari, turizm tashkilotlari va biznes subyektlari o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlikni tartibga soladi.

Ikkinchidan, iqtisodiy mexanizm bo‘lib, moliyalashtirish, investitsiyalarni jalb qilish, soliq siyosati va iqtisodiy rag‘batlantirish vositalarini qamrab oladi.

Uchinchidan, marketing mexanizmi bo‘lib, turistik mahsulotlarni bozorga chiqarish, reklama qilish va iste‘molchilar talabini shakllantirishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, innovatsion mexanizm bo‘lib, raqamli texnologiyalar va zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etishni nazarda tutadi.

1-jadval.

Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning asosiy funksiyalari*

Rejalashtirish	Turizm sohasining qisqa va uzoq muddatli strategiyalarini ishlab chiqish	Turistik oqimlarni prognoz qilish va resurslarni samarali taqsimlash
Muvofiqlashtirish	Turizm subyektlari faoliyatini bir tizimga keltirish	Davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni ta‘minlash
Tartibga solish	Normativ-huquqiy asoslar orqali sohani boshqarish	Turizm xizmatlari sifatini va xavfsizligini oshirish
Rag‘batlantirish	Investitsiya va soliq imtiyozlari berish	Tadbirkorlik va turizm loyihalarini rivojlantirish
Nazorat qilish	Turizm faoliyatini monitoring qilish	Sifat standartlariga rioya etilishini ta‘minlash
Innovatsion rivojlantirish	Raqamli texnologiyalar va yangi yondashuvlarni joriy etish	Turizm xizmatlarini modernizatsiya qilish

Muallif ishlanmasi

Adabiyotlar sharhi

Tashqi va ichki turizmni rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning funksional xususiyatlari, boshqaruv tamoyillari va zamonaviy rivojlanish yo‘nalishlari so‘nggi yillarda turizm iqtisodiyoti bo‘yicha ko‘plab xalqaro va mahalliy tadqiqotlarda chuqur o‘rganilgan. Ushbu yo‘nalishdagi ilmiy ishlar turizmni faqat xizmatlar sohasi sifatida emas, balki hududiy rivojlanish, investitsion faollik va raqamli transformatsiya bilan bog‘liq kompleks tizim sifatida tahlil qiladi.

Dimitrios Buhalis (2003) o‘zining “eTourism: Information Technology for Strategic Tourism Management” asarida turizm sohasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o‘rni va strategik boshqaruvdagi ahamiyatini asoslab bergan. Muallif turizm tashkilotlari va destinatsiyalarni boshqarishda raqamli texnologiyalarni joriy etish xizmatlar sifatini oshirish, marketing jarayonlarini optimallashtirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishning muhim omili ekanligini ta‘kidlaydi. Bu qarash tashkiliy-iqtisodiy mexanizmida innovatsion va axborot boshqaruvi funksiyalarining ahamiyatini kuchaytiradi[1].

Nigel Morgan, Annette Pritchard va Roger Pride (2004) tomonidan yozilgan “Destination Branding” asarida turistik hududlarning brendini shakllantirish va marketing strategiyalarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Ushbu yondashuvga ko‘ra, hududning turistik jozibadorligini oshirish, uning ijobiy imijini shakllantirish hamda raqobatbardosh turistik mahsulot yaratish tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi[2].

Alan Fyall, Brian Garrod va Stephen Wanhill (2008) “Managing Visitor Attractions” asarida turistik obyektlarni samarali boshqarish, tashrif buyuruvchilar oqimini tartibga solish va xizmatlar sifatini oshirish masalalari tahlil qilingan. Mualliflar turizm infratuzilmasini rivojlantirish va manfaatdor tomonlar hamkorligini kuchaytirish orqali turizm tizimining umumiy samaradorligini oshirish mumkinligini ko‘rsatgan.

Peter Mason (2008) “Tourism Impacts, Planning and Management” asarida turizmning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ta’sirlari keng tahlil qilingan. Muallif turizmni rejalashtirishda barqarorlik tamoyillariga rioya qilish, hududiy resurslardan oqilona foydalanish hamda mahalliy aholining manfaatlarini hisobga olish zarurligini asoslab beradi. Bu yondashuv ichki turizmni rivojlantirishda hududiy muvozanatni ta’minlashga xizmat qiladi[4].

Harold Goodwin (2011) “Responsible Tourism” konsepsiyasida turizmni rivojlantirishda ekologik barqarorlik, ijtimoiy mas’uliyat va iqtisodiy manfaatlar uyg’unligini ta’minlash zarurligini ta’kidlaydi. Ushbu qarash tashkiliy-iqtisodiy mexanizmida barqaror rivojlanish tamoyillarining muhimligini kuchaytiradi.

UNWTO tomonidan tayyorlangan “Tourism in the Green Economy” (2012) va “Global Report on Public-Private Partnerships in Tourism” (2015) materiallarida turizmni rivojlantirishda davlat siyosati, investitsiyalarni jalb etish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining roli yoritilgan. Ushbu manbalarda turizm iqtisodiy o’sish va bandlikni ta’minlovchi strategik soha sifatida baholanadi.

O‘zbekistonlik olimlardan N.T. Tuxliyev turizm sohasining iqtisodiy rivojlanishi, hududiy resurslardan foydalanish va davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini o‘rganib, turizmni milliy iqtisodiyotning muhim tarmog‘i sifatida asoslab bergan. Uning ishlari turizm infratuzilmasini rivojlantirish va boshqaruv tizimini takomillashtirishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

M.R. Boltaboyev esa turizm xizmatlari bozori, turistik korxonalar faoliyatini tashkil etish va xizmatlar sifatini oshirish masalalarini chuqur tahlil qilgan. Uning ilmiy yondashuvi turizm sohasida iqtisodiy samaradorlikni oshirish va raqobatbardosh xizmatlar yaratishga qaratilgan.

A.T. Hayitboyevning tadqiqotlarida esa hududiy turizm salohiyatini rivojlantirish, ichki turizmni kengaytirish va turizm resurslaridan samarali foydalanish masalalari yoritilgan. Olimning qarashlari hududiy iqtisodiy faollikni oshirish va turizm infratuzilmasini takomillashtirishga qaratilgan[7,8,9].

Mavjud ilmiy qarashlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tashqi va ichki turizmni rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizm innovatsion, raqamli va barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan kompleks tizim sifatida shakllanmoqda. Bu mexanizm davlat boshqaruvi, investitsion siyosat, marketing, infratuzilma rivoji va davlat-xususiy hamkorlikni o‘zaro uyg’unlashtirgan holda turizm sohasining samarali ishlashini ta’minlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda tashqi va ichki turizmni rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning asosiy funksiyalari va prinsiplarini aniqlash hamda ularni takomillashtirish yo‘nalishlarini ishlab chiqish maqsadida bir qator ilmiy-tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv asosida turizm sohasining tashkiliy, iqtisodiy va boshqaruv jihatlari kompleks ravishda o‘rganildi. Tadqiqotning nazariy-uslubiy asosini turizm iqtisodiyoti, xizmatlar sohasi rivoji, hududiy iqtisodiyot va strategik boshqaruvga oid ilmiy tadqiqotlar tashkil etdi. Mavzu doirasida mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, turizmni rivojlantirishga oid konsepsiyalar, me‘yoriy-huquqiy hujjatlar hamda sohaga oid statistik ma’lumotlar tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar

O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasida innovatsion texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha izchil islohotlar amalga oshirilmog‘da. Xususan, elektron viza tizimining joriy etilishi, onlayn bronlashtirish xizmatlarining kengayishi, raqamli turizm platformalarining yaratilishi va turistik xizmatlarni elektron shaklda taqdim etish innovatsion rivojlanishning muhim yo‘nalishlari hisoblanadi.

Bundan tashqari, “aqlli turizm” (Smart Tourism) konsepsiyasini joriy etish bo‘yicha olib borilayotgan ishlar turizm infratuzilmasini zamonaviylashtirishga xizmat qilmoqda. Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, turizm sohasida davlat va xususiy sektor hamkorligiga asoslangan boshqaruv

modeli yuqori natijalar beradi. Masalan, Ispaniya, Turkiya, Birlashgan Arab Amirliklari va Singapur kabi mamlakatlarda turizmning jadal rivojlanishi davlat tomonidan yaratilgan qulay investitsion muhit va xususiy sektor faolligining uyg'unlashuvi bilan izohlanadi. Ushbu mamlakatlarda davlat strategik boshqaruv funksiyasini bajarsa, xususiy sektor xizmatlar ko'rsatish va investitsion faoliyatning asosiy subyekti sifatida faoliyat yuritadi.

2-jadval.

Ichki va tashqi turizmni rivojlantirish omillarining taqqoslanishi*

Omillar	Ichki turizm	Tashqi turizm
<i>Iqtisodiy omillar</i>	Aholining daromad darajasi	Valyuta kursi va xalqaro narxlar
<i>Transport infratuzilmasi</i>	Mahalliy yo'llar va transport tizimi	Aviatsiya va xalqaro transport tarmoqlari
<i>Huquqiy asoslar</i>	Ichki turizm siyosati va dasturlar	Viza rejimi va xalqaro kelishuvlar
<i>Marketing</i>	Ichki reklama va targ'ibot	Xalqaro marketing va brending
<i>Raqobat darajasi</i>	Hududlararo raqobat	Mamlakatlararo raqobat
<i>Maqsadli auditoriya</i>	Mahalliy aholi	Xorijiy sayyohlar

Muallif ishlanmasi.

O'zbekiston Respublikasida ham turizmni rivojlantirishda davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Turizm sohasiga investitsiyalarni jalb qilish, mehmonxona biznesini rivojlantirish, oilaviy mehmon uylarini qo'llab-quvvatlash, zamonaviy turistik majmualar tashkil etish va yangi turistik yo'nalishlarni yaratish bo'yicha qator dasturlar amalga oshirilmoqda. Soliq imtiyozlari, kreditlar va investitsion preferensiyalar xususiy sektorning turizm sohasidagi faolligini rag'batlantirmoqda. Shuningdek, turizm klasterlarini tashkil etish jarayonida ham davlat va xususiy sektor hamkorligi muhim ahamiyat kasb etmoqda[6].

Klasterlar doirasida davlat infratuzilma va tashkiliy qo'llab-quvvatlashni ta'minlasa, xususiy sektor turistik mahsulotlar va xizmatlarni yaratish hamda bozorga taklif etish vazifasini bajaradi. Bu esa hududlarning turistik salohiyatidan samarali foydalanish imkonini beradi.

3-jadval.

Tashkiliy-iqtisodiy mexanizm elementlari*

Davlat boshqaruvi	Turizm siyosatini belgilash	Qonunlar, davlat dasturlari
Investitsion mexanizm	Kapital jalb qilish	Xususiy va xorijiy investitsiyalar
Infratuzilma	Turizm obyektlari tizimi	Mehmonxonalar, transport, yo'llar
Marketing tizimi	Turistik mahsulotni targ'ib qilish	Reklama, brending, IT platformalar
Moliyaviy mexanizm	Turizmni moliyaviy qo'llab-quvvatlash	Subsidiyalar, kreditlar, imtiyozlar
Innovatsiyalar	Yangi texnologiyalarni joriy etish	Raqamli platformalar, e-tourism

*Muallif ishlanmasi

Demak, davlat va xususiy sektor hamkorligi prinsipi tashqi va ichki turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmidagi asosiy tamoyillardan biri bo'lib, davlatning tartibga soluvchi va qo'llab-quvvatlovchi funksiyalari hamda xususiy sektorning investitsion va tadbirkorlik salohiyatini uyg'unlashtirish orqali turizmning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Ushbu prinsip turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, xizmatlar sifatini oshirish, investitsiyalar hajmini ko'paytirish va mamlakatning xalqaro turizm bozoridagi

raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi. O‘zbekistonda turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi so‘nggi yillarda sezilarli darajada takomillashtirilmoqda.

Turizmga oid normativ-huquqiy bazaning mustahkamlanishi, elektron viza tizimining joriy etilishi, yangi mehmonxonalar qurilishi va transport infratuzilmasining modernizatsiya qilinishi buning yaqqol dalilidir. Ichki turizmni rivojlantirish mexanizmi aholining turistik faolligini oshirish, hududlararo sayohatlarni rag‘batlantirish va milliy turistik mahsulotlarni ommalashtirishga qaratilgan. Bu borada “O‘zbekiston bo‘ylab sayohat qil” dasturi, mahalliy turizm marshrutlarini kengaytirish va oilaviy mehmon uylarini qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etmoqda[8].

4-jadval.

Turizmni rivojlantirish prinsiplari*

Prinsip	Mazmuni
Tizimlilik	Turizm sohasini yagona tizim sifatida boshqarish
Barqarorlik	Iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy muvozanatni saqlash
Innovatsionlik	Yangi texnologiyalar va yondashuvlarni joriy etish
Hududiy rivojlanish	Mintaqalar salohiyatidan samarali foydalanish
Hamkorlik	Davlat, xususiy sektor va jamiyat o‘rtasidagi integratsiya
Iqtisodiy samaradorlik	Resurslardan maksimal foyda olish

Muallif ishlanmasi

Tashqi turizmni rivojlantirish mexanizmi esa mamlakatning xalqaro turizm bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish, xorijiy turistlar oqimini ko‘paytirish va eksport xizmatlari hajmini kengaytirishga qaratilgan. Xalqaro marketing kampaniyalari, brending siyosati va investitsion jolibadorlikni oshirish ushbu yo‘nalishning asosiy instrumentlari hisoblanadi.

Umuman olganda, ichki va tashqi turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi murakkab va ko‘p bosqichli tizim bo‘lib, uning samaradorligi davlat siyosati, bozor mexanizmlari va innovatsion yondashuvlarning uyg‘unligiga bog‘liqdir. Mazkur mexanizmning funksiyalari va prinsiplari turizmning barqaror rivojlanishini ta‘minlash, mamlakat iqtisodiy salohiyatini oshirish hamda aholi farovonligini yuksaltirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotlar asosida ichki va tashqi turizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi quyidagi tarkibiy elementlardan iborat ekanligini ko‘rsatish mumkin:

✓ Institutsional blok – davlat boshqaruvi organlari, turizm tashkilotlari va jamoat institutlari.

✓ Resurslar bloki – tabiiy, tarixiy-madaniy va rekreatsion resurslar.

✓ Infratuzilma bloki – transport, mehmonxona, aloqa va servis tizimlari.

✓ Investitsion blok – moliyalashtirish manbalari va investitsion loyihalar.

✓ Marketing bloki – reklama, brending va turistik mahsulotlarni targ‘ib qilish.

✓ Innovatsion blok – raqamli texnologiyalar va zamonaviy boshqaruv vositalari.

✓ Natijaviy blok – turistlar oqimining o‘sishi, bandlikning ortishi, valyuta tushumlari va hududiy rivojlanish ko‘rsatkichlari[7].

Xulosa

Tashqi va ichki turizmni rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizm turizm sohasining samarali boshqarilishi, barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta‘minlovchi muhim

omillardan biri hisoblanadi. Ushbu mexanizm davlat boshqaruvi, iqtisodiy rag‘batlantirish, investitsiyalarni jalb etish, turizm infratuzilmasini rivojlantirish hamda xizmatlar sifatini oshirish kabi o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlarni qamrab oladi.

Turizm sohasining rivojlanishida tashkiliy mexanizmlar orqali davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, turizm tashkilotlari faoliyatini samarali muvofiqlashtirish, zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etish va raqamli texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Hozirgi sharoitda turizm bozorida raqobatning kuchayishi sohani boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish, innovatsion yondashuvlarni qo‘llash va turistik xizmatlar sifatini oshirishni talab etmoqda.

Ayniqsa, ichki turizmni rivojlantirish orqali hududlarning iqtisodiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish, yangi ish o‘rinlarini yaratish va aholining turizm faoliyatidagi ishtirokini kengaytirish mumkin. Umuman olganda, tashqi va ichki turizmni rivojlantirishda samarali tashkiliy-iqtisodiy mexanizmni shakllantirish mamlakat turizm salohiyatidan to‘liq foydalanish, iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash hamda xalqaro turizm bozorida raqobatbardoshlikni oshirishning muhim shartlaridan biridir. Mazkur yo‘nalishda izchil boshqaruv tizimini shakllantirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va innovatsion yondashuvlardan foydalanish turizm sohasining uzoq muddatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Buhalis D. eTourism: Information Technology for Strategic Tourism Management. Pearson Education, 2003.
2. Morgan N., Pritchard A., Pride R. Destination Branding: Creating the Unique Destination Proposition. Elsevier, 2004.
3. Fyall A., Garrod B., Wanhill S. Managing Visitor Attractions. Routledge, 2008.
4. Mason P. Tourism Impacts, Planning and Management. Butterworth-Heinemann, 2008.
5. Goodwin H. Responsible Tourism. Goodfellow Publishers, 2011.
6. Urry J. The Tourist Gaze. Sage Publications, 1990 (keyingi nashrlari 2002, 2011).
7. Tuxliyev N.T. O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish muammolari va istiqbollari. Toshkent, 2000.
8. Boltaboyev M.R. Turizm xizmatlarini tashkil etish va boshqarish masalalari. Toshkent, 2010.
9. Hayitboyev A.T. Turizm resurslaridan foydalanish va hududiy rivojlanish. Toshkent, 2010.

